

Zakład hrabiego Łazarska-Kochłowicz

Muzeum Szkolne im. Pelagii Kwapulińskiej w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 3 im. Jana Pawła II w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach (cz. I)

Pierwsze eksponaty gromadzone były w 1969 roku.

Początki szkolnego muzeum w Kochłowicach sięgają 1969 roku, poparli pomysł utworzenia Szkolnej Izby Pamięci i Tradycji w III Liceum

a nawet wrogiego nastawienia władz do idei pielęgnowania lokalnych i regionalnych tradycji, które najczęściej w oficjalnej propagandzie wyszydzało jako przejaw braku postępu i zacofania, stosunkowo łatwo można było pozyskiwać rozmaite przedmioty, pamiątki historyczne, a także źródła pisane w postaci dokumentów, książek, zdjęć czy listów. Przełom lat 60. i 70. powodował duże przemiany społeczne w Polsce, a zwłaszcza duże migracje ludnościowe ze wsi do miast, co szczególnie widoczne było na Górnym Śląsku, w tym również w Rudzie Śląskiej. Budowa dużych osiedli mieszkaniowych powodowała, że chętnie przenoszono się ze starych

nianego gródka znajdującego się nad rzeką Kochłówką tuż przy granicy z Bykownią. Prace archeologiczne prowadzone tam przez naukowców z Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu dały możliwość poznania średniowiecznych dziejów Kochłowic, a także wzbogaciły szkolną Izbę Tradycji o znaleziska resztek broni żelaznej i naczyń glinianych. Znaleziska te do dziś stanowią ważną część współczesnego Muzeum Szkolnego i odgrywają dużą rolę poznawczą w procesie nauczania historii okresu średniowiecza.

Jak wspomniano wyżej, zbiory Izby Tradycji od początku lat 70. grupowano w trzech działach, a mianowicie:

- dział historyczny obejmował przede wszystkim dokumenty pisane, zdjęcia, obrazy, militaria, sztandary, mundury, odznaczenia i bogaty księgozbiór. Do najcenniejszych eksponatów tego działu należały m.in.: nóż z XI wieku, fragmenty broni i naczyń

pamiątek po Janie Wyplerze (1890-1965), profesorze, językoznawcy, tłumaczu literatury chińskiej, pisarzu i pedagogu rodem z Kochłowic. Ozdobą Izby Tradycji, a następnie Muzeum Szkolnego stał się podarowany szkole portret Jana Wyplera autorstwa Juliusza Marcisza. Gromadzono również pamiątki po pierwszym dyrektorzem kochłowickiego liceum – Emanuelu Pitloku, a także po ówczesnym patronie szkoły – Janie Niewidoku. Od 2001 roku w sali muzealnej znajdują się również pamiątki związane z życiem i działalnością Pelagii Kwapulińskiej, które rodzina po jej śmierci przekazała do Muzeum Szkolnego;

- w dziale etnograficznym gromadzono przedmioty codziennego użytku, śląskie stroje ludowe, mundury wojskowe i górnicze, czapki i hełmy, zegary, aparaty fotograficzne, wszelkiego rodzaju lampy, żelazka i ogromne ilości naczyń: szklanych, porcelanowych, fajansowych i cyno-

Kiedy to wiosną rozpoczęto w ówczesnym III Liceum Ogólnokształcącym im. J. Niewidoka, mieszczącym się wówczas w budynku przy ulicy Koszarowej 16 (obecnie ul. I. Łukasiewicza 7), przygotowania do obchodów 50. rocznicy I powstania śląskiego, przypadającej na lato 1969 roku. Z pomysłem założenia w szkole Izby Pamięci i Tradycji wyszła nauczycielka historii Pelagia Kwapulińska, postać niezwykle zasłużona w krzewieniu wiedzy historycznej na temat regionu górnośląskiego, nieustrudzona organizatorka życia kulturalnego i społecznego w Kochłowicach i Rudzie Śląskiej.

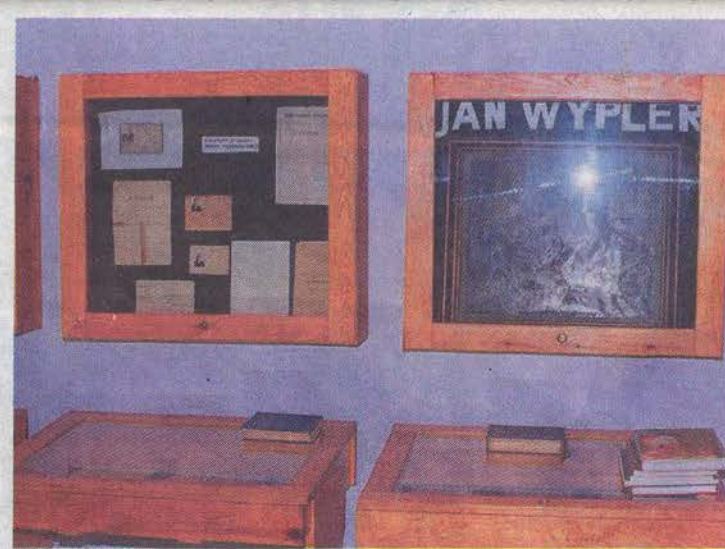
Początki szkolnej Izby Pamięci i Tradycji nie były łatwe. Pierwsze eksponaty gromadzone w 1969 roku przez P. Kwapulińską i uczniów liceum miały posłużyć jedynie do wykonania szkolnej ekspozycji upamiętniającej 50. rocznicę I powstania śląskiego, ze szczególnym podkreśleniem tradycji powstańczych na terenie Kochłowic i całej Rudy Śląskiej. W mieście nie istniała wówczas żadna placówka muzealna, która zajmowałaby się gromadzeniem i ochroną pamiątek historycznych, zwłaszcza tych, które związane były z przeszłością Górnego Śląska i jego tradycjami. Panująca ówczesnie ideologia oraz polityczna i kulturowa niechęć do wszelkich przejawów lokalnego patriotyzmu i regionalizmu wykluczały jakiegokolwiek próby pielęgnowania tradycji i kultury śląskiej. Chęć upamiętnienia w kochłowickim liceum zamienionej rocznicy powstań śląskich oraz osobista pasja i zaangażowanie pani Kwapulińskiej sprawiły, że ówczesny dyrektor szkoły Emanuel Pitlok oraz członkowie Towarzystwa Przyjaciół Rudy Śląskiej

Ogólnokształcącym w Rudzie Śląskiej, bo taką oficjalną nazwę przyjęto dla powstającej placówki. Kochłowicka Izba Tradycji stała się zresztą w późniejszych latach pewnego rodzaju wzorem dla innych tego typu przedsięwzięć w rudzkich placówkach oświatowych, przede wszystkim w szkołach podstawowych.

Pierwsze eksponaty gromadzone od wiosny 1969 roku pozwoliły na organizację wystawy poświęconej wspomnianym powstaniom śląskim, co z kolei zaowocowało szerokim rezonansem społecznym. Wystawę zwiedzali bowiem m.in. byli powstańcy śląscy, którzy chętnie wspierali szkolną inicjatywę przekazując na rzecz szkoły kolejne pamiątki, często o unikatowej wartości historycznej. Wkrótce zaowocowało to otwarciem w 1970 roku kolejnej szkolnej wystawy pn. „Powstania śląskie w Rudzie Śląskiej”, a w maju 1971 roku znaczna część ekspozycji z Izby Tradycji w Kochłowicach trafiła na wystawę 50-lecia III powstania śląskiego, którą organizowały władze miasta w Bielszowicach. W latach 1969-1971 pomysł gromadzenia pamiątek i źródeł historycznych ogarnął znaczną część młodzieży uczącej się w III LO, pomagali też rodzice uczniów, dziadkowie, a także ci wszyscy, którzy dysponując ciekawymi pamiątkami z przeszłości Górnego Śląska chcieli je udostępnić szerszemu ogółowi. Idea pani Kwapulińskiej znalazła żywe i trwałe naśladownictwo, a kochłowickie liceum zaczęło być rozpoznawalne jako szkoła z „muzeum”.

Pasji zbierania pamiątek historycznych, paradoksalnie, zaczęły sprzyjać istniejące warunki polityczne, ideologiczne i społeczne. Wobec niechęci

ogólnokształcących do nowoczesnych wówczas bloków, gdzie wedle obowiązującej mody nie było już miejsca na tzw. starocie. Modne było to, co nowoczesne, a stare, niewygodne bądź nieprzydatne przedmioty codziennego użytku, wyrzucano lub chętnie oddawano do powstających szkolnych izb tradycji czy muzeów społecznych. Warto dodać, że w owych początkowych latach tworzenia muzeum szkolnego bardzo słabo rozwinięty był ruch kolekcjonerski i w stosunkowo dość ubogim społeczeństwie nie przywiązywano szczególnej wagi do posiadania i gromadzenia w zbiorach prywatnych przedmiotów o charakterze zabytkowym. Dzięki temu zasoby kochłowickiej szkolnej Izby Tradycji rosły bardzo szybko, co z kolei pozwoliło, począwszy od 1971 roku, na zorganizowanie posiadanej kolekcji w trzech osobnych działach: historycznym, etnograficznym i numizmatycznym. Dla potrzeb gromadzenia i udostępniania zbiorów izby dyrekcja szkoły wydzieliła osobne pomieszczenie, przylegające do pracowni historycznej, gdzie odtąd przechowywano wszelkie pamiątki. Opiekę nad izbą i zgromadzonymi w niej zbiorami od początku sprawowali uczniowie – członkowie szkolnego Koła Historycznego pod kuratelą swojej nauczycielki pani Kwapulińskiej. Prowadzone przez nią zajęcia, m.in. w formie praktyk muzealnych, zaowocowały jeszcze jednym ciekawym przedsięwzięciem. Otóż od początku lat 70. uczniowie liceum w Kochłowicach zainteresowani historią brali aktywny udział w eksploracji i badaniach naukowych tzw. kopca kochłowickiego, czyli pozostałościach XIII-wiecznego drow-

Zasoby kochłowickiej szkolnej Izby Tradycji rosły bardzo szybko.

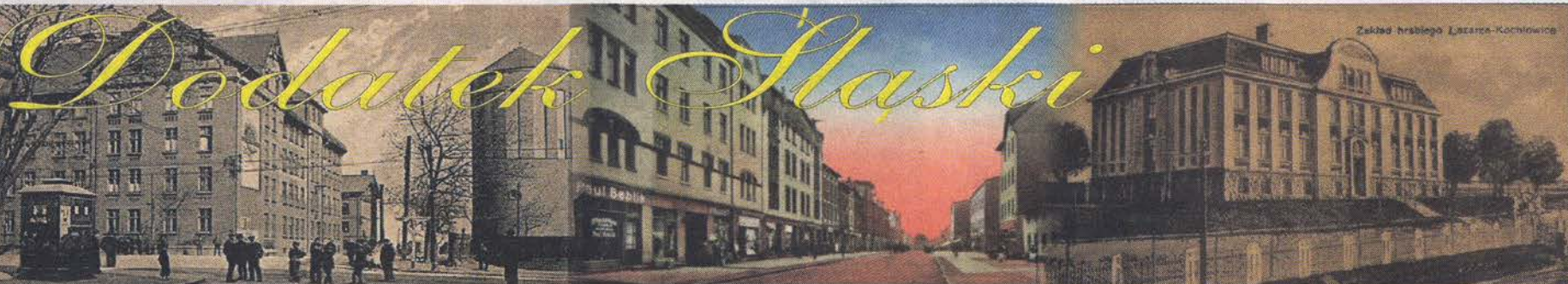
z XIII wieku, strzały do łuku przywiezione z Afryki, biała broń z XVIII i XIX wieku, fragment żydowskiej Tory pisany na pergaminie oraz książki z XVIII i XIX wieku w języku polskim i niemieckim. Szczególnie cenną część stanowiły dokumenty obrazujące historię powstań śląskich i plebiscytu w postaci zdjęć, map, oryginalnych gazet, druków i legitymacji powstańczych, a także wspomnienia i publikacje. Okres międzywojenny reprezentowany był przez sztandary Towarzystwa Matek – Polek, Towarzystwa Młodych Polek i Związku Cyklistów, kroniki harcerskie, śpiewniki i kalendarze, prasę śląską oraz zdjęcia i świadectwa szkolne. Z czasów II wojny światowej zgromadzono listy z więzień i obozów, mundur żołnierza I Armii Wojska Polskiego, liczne zdjęcia, odznaczenia i legitymacje. W dziale historycznym gromadzono również pamiątki natury biograficznej, dzięki osobistej pasji P. Kwapulińskiej ważne dla potrzeb szkoły było zbieranie

wych. Szczególnie cenne były naczynia pochodzące z Fabryki Porcelany i Fajansu „Franciszek” z Bykowiny. Dawny dział etnograficzny do dzisiaj stanowi najważniejszą część obecnego Muzeum Szkolnego;

– dział trzeci tworzyła kolekcja numizmatów, której najcenniejszym eksponatem była rzymska moneta z II wieku n.e. znaleziona w Kochłowicach nad rzeką Kłodnicą. Kolekcję tworzyły monety i banknoty dawne i współczesne z całego świata, wśród nich monety polskich królów: Władysława Jagiełły, Zygmunta III Wazy, Jana II Kazimierza i Jana III Sobieskiego. Były tam również banknoty polskie z czasów inflacji i reformy walutowej początku lat 20. XX wieku. Ciekawostką była chińska moneta z XIII wieku. Dział numizmatyczny w dużej części został przekazany w połowie lat 70. do Muzeum Miejskiego w Rudzie.

cdn.

Tekst i foto. Andrzej Mateoszek

Muzeum Szkolne im. Pelagii Kwapulińskiej w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 3 im. Jana Pawła II w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach (cz. II)

zbiorów do sali nr 16 na poziomie –I budynku szkoły. Nowe miejsce stanowi większe niż dotychczas pomieszczenie, w którym znacznie lepiej mogły zostać wyeksponowane zbiory. Ekspozycje – zwłaszcza druki i dokumenty pisane – w nowym miejscu nie są już, tak jak dotychczas, narażone na wpływ światła słonecznego i intensywnego ogrzewania, szczególnie zimą. Muzeum, pozostające pod opieką dyrekcji szkoły oraz nauczycieli historii, nadal wzbogaca swoje zbiory m.in. o pamiątki z wyjazdów zagranicznych młodzieży oraz wizyt zaprzyjaźnionych szkół. W dalszym

spole Szkół Ogólnokształcących nr 3 im. Jana Pawła II w Rudzie Śląskiej.

1969 – powstaje Izba Pamięci i Tradycji dla upamiętnienia tradycji powstań śląskich i kultury ziemi kochłowickiej.

1972 – pierwsze wzmianki prasowe zamieszczone w Dzienniku Zachodnim i Gońcu Górnos Śląskim o Izbie Pamięci Narodowej w III LO im. J. Niewidoka w Rudzie Śląskiej, jako najlepszej tego typu placówce w województwie katowickim.

1973 – uczestnicy IX Ogólnopolskiego Zlotu ZNP z województwa zielonogórskiego zwiedzili Izbę Pamięci Narodowej w Kochłowicach, z podziwem wyrażając się o bogactwie zbiorów dokumentujących historię ziemi śląskiej.

1974 – III Liceum Ogólnokształcące im. J. Niewidoka w Rudzie Śląskiej

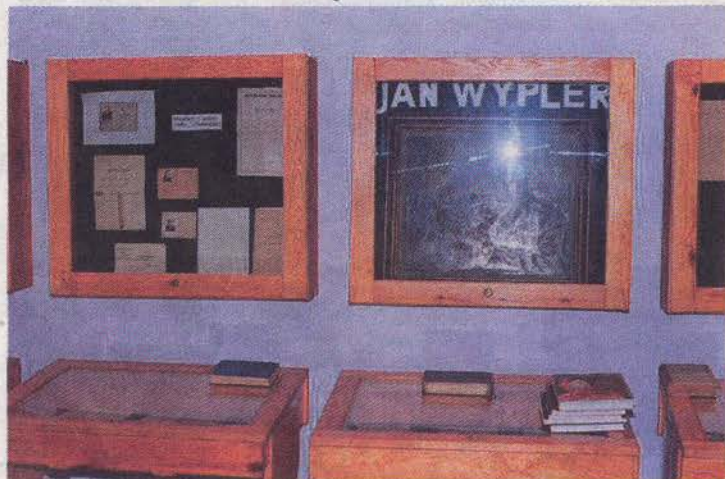
1988 – do Muzeum Historii Katowic zostaje wypożyczony sztandar Towarzystwa Cyklistów „Wesoła Jazda” z Kochłowic.

1989 – ma miejsce prelekcja profesora Jerzego Szydłowskiego na temat: „Gródek średniowieczny w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach w powiązaniu z wynikami badań archeologicznych w obszarze Górnego Śląska”. Organizatorami są: Zarząd Towarzystwa Przyjaciół Rudy Śląskiej i Rada Pedagogiczna III LO w Rudzie Śląskiej.

1999 – Muzeum Szkolne w nowej siedzibie – budynku Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 3 w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach, przy ulicy Oświęcimskiej 90.

14 września 2001 – Muzeum otrzymuje imię dr Pelagii Kwapulińskiej.

2002 – Muzeum Szkolne gości nauczycieli z Portugalii, Włoch, Walii,

Przedmioty i dokumenty gromadzone w latach 70. i 80. posłużyły do organizacji i przygotowania okolicznościowych wystaw, wśród których na uwagę zasługują:

– Od powstań śląskich do Polski Ludowej

– Poczet powstańców śląskich

– Monety świata (1971 i 1975)

– Historia Kochłowic

– Profesor Jan Wypler – pedagog

i językoznawca (1978)

– Juliusz Marcisz – powstaniec śląski i malarz

Od połowy lat 70., wobec postępującego braku miejsca, ważniejsze i cenniejsze zbiory z Kochłowic były przenoszone do nowo powstałej siedziby Towarzystwa Przyjaciół Rudy Śląskiej w dzielnicy Ruda, gdzie dzięki inicjatywie P. Kwapulińskiej oraz członkom Towarzystwa, na czele z Maksymilianem Chrobokiem, powstawało muzeum o zasięgu miejskim – początkowo jako Miejska Izba Regionalna, a następnie Muzeum Społeczne. Należy w tym miejscu podkreślić, że wedle ówczesnych źródeł prasowych Szkolna Izba Pamięci i Tradycji w Kochłowicach nosiła nieoficjalny status „Miejskiej Izby Regionalnej”, czyli w naturalny sposób była fundamentem powstałego w przyszłości Muzeum Miejskiego.

W roku 1987 miała miejsce modernizacja Izby Tradycji, odnowiono salę i zmieniono wystrój pomieszczenia. Z końcem lat 80. zaprzestano również używania nazwy Szkolna Izba Pamięci i Tradycji, a w jej miejsce pojawiło się nowe określenie, znacznie lepiej oddające charakter placówki – „Muzeum Szkolne”. Znalazło to potwierdzenie w kwietniu 1990 roku, kiedy III Liceum Ogólnokształcące w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach zgłosiło swój akces do Klubu Przewodzących Szkół działającego pod egidą Ministerstwa Edukacji, eksponując w swojej działalności wła-

śnie Muzeum Szkolne. 14 maja 1990 r. otwarto w nim stałą wystawę pamiątek po Janie Wyplerze z okazji 100. rocznicy jego urodzin. W roku następnym Rada Pedagogiczna szkoły wspólnie z kochłowickim Kołem Związku Górnośląskiego zorganizowała w oparciu o zbiory zgromadzone w muzeum symposium naukowe dla upamiętnienia 70. rocznicy plebiscytu i III powstania śląskiego.

Nowy rozdział w życiu Muzeum Szkolnego w Kochłowicach rozpoczął się we wrześniu roku 1999, kiedy to III Liceum Ogólnokształcące, wspólnie z nowo powstałym Gimnazjum nr 10, już jako Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 3 w Rudzie Śląskiej, znalazły się w nowym budynku przy ulicy Oświęcimskiej 90. Stary budynek przy ulicy I. Łukasiewicza 7 przejęła wówczas Szkoła Podstawowa nr 18. W budynku nowej szkoły wydzielono osobne, obszerne pomieszczenia w salach nr 118 i nr 119 dla potrzeb muzeum, aby nadal stanowiło ono solidną bazę dydaktyczną dla nauczania historii w obu szkołach zespołu. Radość z nowej siedziby Muzeum Szkolnego przyćmiła w 2000 roku śmierć jego założycielki i nieustrudzonej opiekunki kochłowickich zbiorów – dr Pelagii Kwapulińskiej.

14 września 2001 roku Muzeum Szkolne podczas specjalnej uroczystości otrzymało imię Pelagii Kwapulińskiej, a na ścianie obok wejścia do sali muzeum odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą patronce. Przekazane przez rodzinę pamiątki tworzą odtąd w sali muzeum osobną, stałą wystawę.

W lipcu 2007 roku dyrekcja zespołu szkół, stojąc w obliczu braku wystarczającej liczby pomieszczeń dydaktycznych, wydała decyzję o przejęciu pomieszczeń Muzeum Szkolnego na sale lekcyjne języka polskiego i języka angielskiego i przeniesieniu całości

ciągu stanowi dodatkową pracownię do nauczania historii i wiedzy o społeczeństwie, odbywają się tam lekcje programowe, a także zajęcia pozalekcyjne kół zainteresowań – historycznego i edukacji regionalnej.

Od początku swego istnienia Szkolna Izba Pamięci i Tradycji, a następnie Muzeum Szkolne, stanowiły integralną część pracowni historycznej (najpierw jednej w dawnym III Liceum Ogólnokształcącym, a obecnie trzech w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 3) i naturalne uzupełnienie dydaktycznych zajęć lekcyjnych z historii, wiedzy o społeczeństwie, a także wychowania obywatelskiego, religioznawstwa, języka polskiego, plastyki i przysposobienia obronnego. Ekspozyty zgromadzone przez kilka dziesięcioleci stanowiły i nadal stanowią doskonałą ilustrację szczególnie dla lekcji historii i często były wypożyczane nauczycielom i uczniom innych rudzkich szkół, a także instytucjom kultury.

W czasach, kiedy problematyka regionalna praktycznie nie istniała w procesie dydaktyczno-wychowawczym polskiej szkoły (lata PRL-u), działalność Szkolnej Izby Tradycji w kochłowickim liceum zasługuje na szczególne uznanie i wyróżnienie. Dzięki osobistej pasji i zaangażowaniu w problematykę śląską Pelagii Kwapulińskiej oraz innych nauczycieli ta mała szkolna placówka muzealna stała się z biegiem lat uznaną i szanowaną inicjatywą społeczną, dzięki której kształtowano szacunek do przeszłości i pogłębiano zamiłowanie do dziejów „małej ojczyzny” wśród wielu pokoleń absolwentów kochłowickich szkół.

40 lat działalności Muzeum Szkolnego w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach dobrze przysłużyło się krzewieniu wiedzy o regionie i poznawaniu historii ziemi śląskiej.

Kalendarium ważniejszych wydarzeń z życia Muzeum Szkolnego w Ze-

Pamiątkowa tablica poświęcona patronce.

zajmuje I miejsce w konkursie na szkolne izby pamięci w województwie katowickim organizowanym przez Kuratorium Okręgu Szkolnego w Katowicach. Z tej okazji Minister Oświaty i Wychowania J. Kuberski nadał III LO w Rudzie Śląskiej medal pamiątkowy 200. rocznicy powstania Komisji Edukacji Narodowej.

1975 – obszerny artykuł w Dzienniku Zachodnim przedstawiający dotychczasową działalność Izby Tradycji i zbiory zgromadzone w liceum kochłowickim. Izba Tradycji określona zostaje jako „Miejska Izba Regionalna”.

1976 – w czasopiśmie „Filipinka” ukazuje się notatka na temat izby pamiątek w III LO im. J. Niewidoka w Rudzie Śląskiej. Według niej zbiory izby są od kilku miesięcy przenoszone do nowej siedziby, tak, aby stworzyć w mieście prawdziwe muzeum. Przenosi się tam także co cenniejsze ekspozyty z innych szkolnych izb pamięci.

1977 – do szkolnej Izby Tradycji przekazano sztandar i księgę pamiątkową organizacji Młode Polki z Kochłowic. Na stałe umieszczono je w muzeum w Rudzie.

1985 – otwarcie wystawy starych książek.

Rumunii i Finlandii będących gośćmi szkoły.

2005 – lekcja historii dla grupy uczniów szkoły z Neapolu we Włoszech, przebywających w Kochłowicach w ramach wymiany międzyszkolnej projektu Socrates – Comenius.

Źródła:

1. Kronika III Liceum Ogólnokształcącego im. J. Niewidoka w Rudzie Śląskiej
2. Kronika Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 3 im. Jana Pawła II w Rudzie Śląskiej
3. Pelagia Kwapulińska: Miejsca pamięci narodowej w Rudzie Śląskiej – cz. I, w: Rocznik Rudy Śląskiej, materiały na sesję naukową, wyd. Towarzystwo Przyjaciół Rudy Śląskiej, Ruda Śląska 1982
4. Pelagia Kwapulińska: Pracownia historyczna – Muzeum Szkolne III Liceum Ogólnokształcącego im. J. Niewidoka w Rudzie Śląskiej, w: Informator nr 3 Wojewódzkiej Rady Postępu Pedagogicznego w Katowicach, Katowice 1989
5. Pelagia Kwapulińska: Muzeum Szkolne w edukacji regionalnej, w: Wszechnica Górnośląska XV Muzea szkolne w edukacji regionalnej, Katowice – Opole – Cieszyn 1998

Tekst i foto: Andrzej Mateoszek